

Ett Postmuseum för 2000-talet

Bakgrund

Den 26 november 1999 slogs portarna upp för ett ombyggt och förnyat Postmuseum. Ombyggnaden, som omfattade mer än två tredjedelar av museet, gjordes i rekordfart, under fyra och en halv månad.

Projektet genomfördes under namnet *Ett Postmuseum för 2000-talet* och hade som övergripande målsättning att skapa ett modernt fungerande museum med all den service och funktioner som hör till. Ombyggnaden skulle också göra de övre våningsplanen mer attraktiva och besökta. Dittills hade det funnits en tendens att besökarna stanna på entréplanet.

Detta var emellertid inte första gången museala ombyggnader och nyinstallationer skedde i det gamla posthuset i kvarteret Penelope, där Postmuseum började sin verksamhet 1906. Enligt en plan som lades fram för Poststyrelsen den 28 juni 1906 önskade sig Postverket ett museum i fem avdelningar: historiska samlingen, modellsamlingen, gamla postkontoret, "modärna diskanordningar" och frimärkssamlingen.

Utrymmet för att visa de fem huvudavdelningarna var inte stort. Museet fick till att börja med endast disponera nio rum. År 1939 togs ett stort steg i och med att det postkontor som var inrymt i huset flyttade till Stora Nygatan och museet fick tillgång till hela kvarteret Penelope.

Museets bildande hade föregåtts av en hel del diskussioner och förberedelser. Bland annat tyckte man att hänsyn borde tas till museets dubbla uppgift "att genom en historisk samling belysa postverkets utveckling och att genom en annan samling av inom posttjänsten i bruk varande persedlar och inventarier visa verkets ståndpunkt och verksamhet i nuvarande tid".

Posten ville alltså redan från början att museet skulle visa både det historiska skeendet och den nutida verksamheten, en syn som följt museet fram till idag och påverkat de nya utställningarna.

Med museet borde även "ett postbibliotek vara förbundet".

Idén om att skildra nutid och dåtid parallellt återkommer ofta i museisammanhang. Genom att hålla upp historien som en spegel kan man få förståelse för det man ser idag. Museet tillhandahåller en historisk kunskapsfond mot vilken man kan skönja silhuetten av nutiden och se vad som är förändrat. I bästa fall ger historien också svar på frågor som hur och varför det ser ut som det gör idag.

Behovet av förnyelse

1999 års ombyggnad och omstrukturering föregicks av diskussioner som tog sin grund i ett antal nödvändiga förändringar. Sålunda var museets *filatelistiska basutställning* omodern. Den var svår att visa för grupper eller skolklasser. Frimärksframställning behandlades nästan enbart ur teknisk synvinkel, medan idédiskussion och utformning av nya frimärken fick alltför litet utrymme. Samlarna fick sin beskärda del genom ett tjugotal frimärksskåp med ramar. Däremot berättades inte samlandets historia, en nog så väsentlig del i kunskapen om frimärket. Det som upptog större delen av frimärksutställningen var i själva verket ett jättelikt öppet arkiv där filatelister kunde studera alla Sveriges frimärken, märken från Norden och Europa samt från ett litet urval länder utanför Europa.

Biblioteket har sedan museet grundades haft en central roll. Med sina över 50.000 volymer är det ett av de största filatelistiska

och posthistoriska biblioteken i världen. Genom sina snävt begränsade lokaler tvingades emellertid biblioteket så småningom förvara sina samlingar i ett kompaktsystem. Denna gjorde det omöjligt för besökarna att själva leta fram och välja ut vilka böcker de ville studera. Endast bibliotekspersonal hade möjlighet att ta fram böcker. Målsättningen för förnyelsen av biblioteket blev att skapa ett så kallat "öppet bibliotek" där besökarna själva skulle kunna söka böcker eller tidskrifter i öppna hyllor. Det skulle också bli möjligt att fritt göra registersökningar via datorer.

Ett problem av annan karaktär var entrén till *de tillfälliga utställningarna*. Den var otydlig, för att inte säga omöjlig att upptäcka för den oinvigde.

Den tillfälliga utställningsverksamheten är central för varje museum som vill leva med sin tid. Utställningar som sätts upp för några veckor eller månader kan göras snabba och på mer aktuella teman än basutställningar. De kan också byggas kring företeelser som tangerar andra verksamheter i samhället än museets rena kärnområde även om det måste finnas en koppling till detta. De får därigenom rollen av att bredda intresset, skapa uppmärksamhet och inspirera nya grupper av besökare att ta sig till museet. Därför var det också av stor betydelse att entré och placering av lokalen för tillfälliga utställningar blev tydligare.

Entréplanet med *butik, kapprum, besökar-entré samt skyltningen i huset* krävde sina egna särskilda lösningar.

En besökare vill gärna omedelbart mötas av information om museet, vad det står för, vad man kan förvänta sig att få se och vart man går för att se olika utställningar. Likaså ska man enkelt få reda på olika praktiska funktioner. Informationen till besökarna bör kunna lämnas både i form av mänsklig kontakt och genom ett väl genomtänkt skyltsystem. Båda dessa funktioner saknades. Butik och kapprum hade ofunktionella och ogenomtänkta lösningar. Provisoriska förändringar hade gjorts för att möta behov som egentligen krävde en permanent lösning.

Ett *kafé* med möjlighet till lunch- och kaffeservering under trevliga former hör till det man förväntar sig att möta i ett modernt museum. Ett kafé skall dessutom kunna ge service och stöd till de konferenser som ordnas i museet. Inte minst Postens egna enheter har efterfrågat sådana möjligheter. Konferens, god mat och kulturhistorisk miljö är en bra kombination. Från museets sida fanns också beredvillighet att ordna visningar av utställningarna i samband med konferenser.

Förberedelsearbetet

Posten har under det senaste decenniet genomgått förändringar som inneburit allt mer inriktning mot *datorer och IT-verksamhet*. Olika former av hybridlösningar där det fysiska brevet är en del som når kunderna men som har sitt ursprung i meddelanden skrivna på dator har kommit att utgöra en allt större del av Postens brevvolymer. Pakethanteringen har också datoriserats så att det nu går att följa det enskilda paketets väg från inlämningsplats via transport med bilar till destinationsort. Mer av postlösningar i IT-form kommer med all säkerhet att följa framöver.

Om Postmuseum skulle följa de intentioner som lades redan vid dess grundande 1906, nämligen att inte bara visa upp posthistoria utan även den moderna tillämpningen av postverksamheten, borde museet som en konsekvens tillhandahålla datorer, dataprogram och tillämpningar i publik form. Detta måste ske i stor skala så att många besökare kan använda datorer samtidigt. Det borde vidare ske i en pedagogiskt väl utarbetad form så att det blev lättfattligt för allmänheten och inte bara tillgängligt eller begripligt för specialister.

Postmuseum har under flera år lagt ner mycket energi på att datorisera sina föremåls- och fotoregister. Ett projekt som pågått parallellt med planeringen inför *Ett Postmuseum för 2000-talet* har varit att scanna in och dataregistrera posthistoriska bilder. Under 1998-99 scannades inte mindre än 30.000 bilder från museets fotoarkiv in i da-

tabaser för att kunna visas upp för allmänheten i datorer i museet eller hemma via Internet. De tekniska problemen löstes av skickliga medarbetare i museet, med hjälp av duktiga konsulter. Ett av de större jobben blev emellertid det förberedande arbetet med att välja ut vilka bilder som kunde scannas. Det visade sig nämligen att den större delen av museets arkiverade bilder hade copyrightförbehåll, något som gjorde att de inte utan fotografens eller rättighetsinnehavarens tillstånd kunde föras över till digital form. Ett stort arbete lades ned på att välja ut bilder som inte hade några förbehåll.

Mer lokaler till publika ändamål

En förutsättning för att museet skulle få medel för ombyggnad och nya utställningar var att större utrymmen än dittills uppläts till besökarna, en stor stötesten i ett hus som av antikvariska skäl inte kunde byggas till. Sedan länge fanns behov av större utställningslokaler för att kunna ge besökarna mer kunskap och upplevelser i museet. Att i redan trånga lokaler utvidga utställningstytorna visade sig vara mycket svårt. Enda möjligheten att förverkliga detta var att lämna vissa kontorsytor och att minska på redan snålt tilltagna förråd.

Minskningen av de befintliga kontorsutrymmena krävde omfattande utredningar och ledde till många och långa diskussioner. Att förtäta kontoren genom någon form av kontorslandskap var en omöjlighet av antikvariska skäl. Ett gammalt och kulturminnesskyddat hus kan inte byggas om hur som helst. En möjlighet var att flytta ut delar av personalen till någon närbelägen lokal. Detta förkastades också. En sådan utflyttning hade medfört att servicen till besökarna hade blivit sämre och som konsekvens fått en olycklig uppsplittring av museets funktioner. Istället användes dittills mindre utnyttjade utrymmen effektivare och stora kontorsrum byttes till mindre. Självklart innebar detta påfrestningar för personalen liksom att de redan små förråden krympte ytterligare. En stor del av det material som

förvarats inom museet fick istället flyttas till magasin utanför huset.

Utrymningen av förråd tillsammans med minskningen av kontorsytor innebar totalt ett tillskott till de publika ytorna på 200 m².

Det nya museet

Allt ombyggnadsarbete skedde i gott samförstånd med de antikvariska myndigheterna, i det här fallet Stockholms Stadsmuseum och Länsstyrelsens kulturmiljöenhet. Gamla ritningar togs fram som visade hur huset hade fungerat för hundra år sedan och tidigare. De principer som följdes var att gamla, tidigare gjorda, håltagningar i väggar kunde tas fram igen och att äldre delar, t.ex. gamla golvbeläggningar kunde återanvändas. Färgsättning och ytbehandling måste godkännas antikvariskt.

Planeringen startade omedelbart efter museistyrelsens beslut om anslag för ombyggnad. Det skedde i november 1998. Ombyggnadsarbetena leddes av Postfastigheter som beställde en totalentreprenad av byggföretaget NCC.

Inredning och färgsättning stod Tempera Arkitekter för. Utställningsformgivare för både basutställningen *Märkvärdigt!* och den tillfälliga utställningen *Posten i slott och koja* var Anne-Marie Broms. För att samordna utomstående konsulter med museets verksamhetsplanering samt för hjälp vid kontorsomflyttning och logistik vid evakuering och återflyttning anlätades företaget Inlots.

Det är självklart att en sådan kraftanstängning med ett jätteprojekt som skulle planläggas och utföras inom loppet av ett år var en stor anspänning för personalen. Heroiska insatser gjordes för att få allt klart i tid. Resultatet möttes av stor entusiasm från museibesökare och media. Postmuseum blev i ett slag ett museum av modernt snitt, ett museum i tiden.

Utställningar

En basutställning om frimärket och dess historia är en väsentlig del av ett modernt postmuseum. Stor vikt bör därför läggas på

att göra den pedagogisk, intresseväckande och inspirerande för det stora flertalet besökare till museet. Utställningen ska vara så intressant att den lockar till sig nya besökare, grupper och skolklasser som hittar vägen in i frimärkets värld.

Postmuseum har i den nya basutställningen *Märkvärdigt!* bl.a. tagit fasta på frimärket som bild och samlarobjekt. Utställningen visar dessutom utförligt hur frimärket blir till, allt från idé till färdigtryckt märke.

En smärre sensation i *Märkvärdigt!* är en inlånad skissbok med ett tjugotal märken samlade och uppklistrade så tidigt som vid 1850-talets slut. Det är förmodligen världens äldsta bevarade frimärkssamling.

I utställningen ges särskilt utrymme för två intressanta samlarområden, nämligen vykortssamlande och motivsamlande. Vykortssamlandet är av gammalt datum men har under senare tid blivit mer och mer populärt. Motivsamlandet, som knyter samlarområdet till en viss motivkrets i stället för till enskilda länders utgåvor, visas här i sin kanske mest spännande form. Utgångspunkten har varit att frimärkssamlandet hos många kombineras med någon annan typ av hobby. I hängnet av sin hobby samlar utövaren inte bara frimärken utan också föremål och bilder. Resultatet har blivit utställningar där frimärken och spännande bilder samsas med vackra och roliga föremål på samma tema.

En livaktig verksamhet med tillfälliga utställningar är en förutsättning för att locka ny publik och skapa uppmärksamhet kring museet, inte minst i media. I uppfräschade lokaler dit man kommer direkt från trapphallen öppnades därför utställningen *Posten i slott och koja*, där posthistorien kunde följas från grundandet 1636 fram till idag med utgångspunkt från postkontorens historia. Eftersom postkontoren idag genomgår den största omstruktureringen på mycket länge var ämnet aktuellt.

Post F@ktum

Saknades då inte de stora samlingarna, möjligheten att jämföra sina egna märken med referensobjekt av högsta klass? Självklart måste ett postmuseum ha ett stort referensmaterial av frimärken tillgängliga för mer eller mindre avancerade samlare. För att tillgodose detta behov bibehölls tretton av de ursprungligen tjugo frimärksskåpen med den stora sverigesamlingen och nordensamlingarna. Men samlingarna behandlades som det arkivmaterial de egentligen var och placerades tillsammans med bibliotekets filatelistiska och posthistoriska litteratur i det nya avdelningen *Post F@ktum*.

Med den nya avdelningen *Post F@ktum* kan man säga att Postmuseum har tagit klivet in i den digitala världen. Datorernas intåg gör det möjligt att ta del av samlingarna på ett helt nytt sätt. Det som hittills varit fördolt för vanliga besökare blir plötsligt mycket mer synligt. Den som vill veta något om t.ex. museets uniformer eller den som vill botanisera i museets enorma fotosamling har nu möjlighet att via datorer i museet, eller kanske hemifrån via Internet, systematiskt gå igenom materialet. Nya tider för med sig nya möjligheter.

Kommunikationsteknologin ger möjlighet att synliggöra det som tidigare endast var ett fåtal förunnat att se. Medlen har förändrats. Datorerna är idag lika nödvändiga som gåspennan och posthornet en gång var för att överbringa meddelanden. Samtliga datorer kopplades till Internet vilket gör att information nästan obegränsat kan sökas från hela världen.

Detta hindrar dock inte att böcker, tidskrifter eller för den delen riktiga frimärken är väl så intressanta att studera. Biblioteket utgör i sin nya form både fond och kärna i *Post F@ktum*. Böckerna är kanske det viktigaste och mest lättillgängliga referensmaterialet för dem som vill söka djupare kunskaper. Tillsammans med de datoriserade bibliotekskatalogerna blir de emellertid kraftfullare verktyg än de någonsin varit.

Datorer fångar intresset hos många yngre besökare. De ger utmärkta möjligheter att

i lättasam form skapa intresse för både frimärken och posthistoria. *Den frågvisse postiljonen* är ett frågesportprogram där man i tre svårighetsnivåer får svara på frågor om Postens historia. I *Diligensen* får man möjlighet att i digitaliserad form följa med på en resa i Mellansverige under 1860-talet. Här bjuds man på överraskningar i vad som kunde hända en resande i 1800-talets Sverige, liksom på en transporthistorisk kunskapsexposé som aldrig visats tidigare.

Postmuseum har alltid lagt sig vinn om att vara ett museum för alla. Under 1940- och 50-talen gick man i bräsch för att visa upp samlingar gjorda av barn och ungdomar, detta delvis i strid med önskemål från mer väletablerade samlare. 1999 års förnyelse sker i samma anda av en strävan efter att tillgängliggöra och popularisera.

Mer än tjugo datorer av modernaste snitt finns idag i *Post F@ktum* tack vare generös sponsring från dataföretaget IBM. Andra datorer finns i reception och butik.

Kafé och butik

Treskillingen café och bistro är en viktig del i helheten för att ge besökarna en blandning av upplevelser, kunskap och avkoppling. *Museibutiken* ger möjlighet att i trivsamt museimiljö köpa frimärken och souvenirer. Den bemannade entrén och skyltarna ska locka in besökarna i museet och ge vägledning i ett gammalt hus som kan vara nog så krångligt att hitta i.

Museet inför framtiden

Tidigt började man föra statistik över antalet besökare till museet. År 1915 hade man 1.847 besökare, 1925 var det 2.329 och år 1936 hela 11.111 personer som besökte museet och dess utställningar. Men då ska man också veta att museet de första åren inte hade öppet längre än mellan kl. 13.00 och 16.00 och då endast på söndagar. År 2000 beräknas inte mindre än 120.000 besökare passera genom entrédörrarna till det nyinredda museet.

Postmuseum har i och med projektet *Ett Postmuseum för 2000-talet* visat att det är ett museum som har förmåga att förena historia med nyaste teknik. Den övergripande målsättningen har varit att skapa ett modernt fungerande museum med den service och de funktioner som hör till. Samtliga utställningar är nu pedagogiskt genomarbetade och datorerna har gjort sitt intåg i den publika verksamheten. Postmuseum har därmed blivit ett modernt museum med utställningar, redskap för kunskapssökande i form av datorer och Internet samt all service man har rätt att förvänta sig som besökare.

Posten har i över nittio år satsat på museiverksamhet. Detta har naturligtvis varit bra för bevarandet av det kulturhistoriska arvet. Men det har också skapat mycket goodwill för Posten. Med ett museum som med modernaste teknik och bästa pedagogik visar upp sin historia och sin samtid har Posten talat om att det är ett stabilt företag. Men museet visar också Postens förnyelse och förändringsprocesser och ger därmed bilden av ett dynamiskt företag i ständig förändring.

Gunnar Nordlinder

MUSEICHEF